SÁMIRÁÐÐI
SAAMELAISNEUVOSTO
SAMERÅDET
СОЮЗ САМОВ
SAAMI COUNCIL

2024-02-27

Lausunto talousvaliokunnalle saamelaiskäräjälain uudistamisesta

Saamelaiskäräjälain uudistamiselle on tarve ja se on venynyt jo liian kauan. Nykyinen laki rikkoo Suomea sitovia ihmisoikeussopimuksia, kuten Suomen saamat langettavat tuomiot Ihmisoikeuskomitealta (2668/2015) ja Rotusyrjinnän vastaiselta komitealta (59/2016) osoittavat. Ehdotetun lakiuudistuksen hyväksyminen olisi tapa korjata räikeimmät epäkohdat, jotka ovat johtaneet oikeudenloukkauksiin. Keskityn tässä lyhyessä lausunnossa lakiuudistuksen vaikutuksiin elinkeinoelämään sekä oikeusturvaan.

Kaikkien kansojen itsemääräämisoikeus on kansainvälisen oikeuden kulmakivi. Kyse nimenomaan kansainvälisestä – kansojen välisestä – oikeudesta: suomen ja saamen kansojen. Sen johdosta tämä ei ole vain Suomen sisäinen asia, vaan kohdistuu valtionrajat ylittävän saamen kansan oikeusasemaan, sekä Suomen maineeseen ihmisoikeuksia kunnioittavana maana.

Suomen perustuslaki tunnustaa saamelaiset alkuperäiskansaksi ja tällä tunnustuksella on oikeudellinen merkitys. Suomeakin sitovan KP-sopimuksen artiklassa 1 lukee: Kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus. Tämän oikeuden nojalla ne määräävät vapaasti poliittisen asennoitumisensa ja harjoittavat vapaasti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten olojensa kehittämistä. Nykyinen saamelaiskäräjälaki rikkoo näitä oikeuksia. Edellä mainitut kansainvälisten ihmisoikeuselinten päätöslauselmat liittyvät tapaan, jolla Suomi rikkoo saamelaisten oikeutta vapaaseen poliittiseen asennoitumiseen: Itsemääräämisoikeus ja oikeus vapaaseen poliittiseen järjestäytymiseen ovat edellytyksenä muiden kollektiivisten oikeuksien toteutumiselle. Näkemyksemme mukaan lakiuudistus oikaisisi vapaaseen poliittiseen järjestäytymiseen liittyvät oikeudenloukkaukset.

Vapaan poliittisen järjetäytymisen estäminen haittaa myös saamelaisten mahdollisuutta vapaasti kehittää taloudellisia olojamme. Saamelaiskäräjillä on merkittävä rooli saamelaiselinkeinojen ja perinteisen luonnonkäytön edunvalvojana. Jos käräjät ei enää aidosti edustaisi saamelaisia, tämän tuen katoaminen ajaisi saamelaiselinkeinot yhä suojattomampaan asemaan.

Tässä lausunnossa keskitymme kahteen kohtaan saamelaiskäräjälain ehdotuksesta: pykälä 3 äänioikeuden määritelmästä sekä pykälä 9 neuvottelu- ja yhteistoimintavelvoitteesta.

Pykälä 9

Pykälä 9 on erityisen tärkeä saamelaisten oikeusturvan kannalta, sillä saamelaiset alkuperäiskansana on Suomessa marginaalisessa asemassa päätöksenteossa. Lakiesitys velvoittaa pykälän 1. momentissa viranomaiset ja muut hallintotehtäviä hoitavat aktiivisesti edistämään saamelaisten oikeutta ja edellytyksiä ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan ja 2. momentissa vähentämään kielteisiä vaikutuksia näihin. **Muutoksena edellisen hallituksen esitykseen** huomioimme 9 a § poistuneet «vähäistä suuremman haitan» ja «huomattavan haitan» määreet. Mielestämme nämä maininnat selkeyttäisivät pykälän tulkintaa. Tämän **pelkistetyn uuden 9 a § tulkinta vaikeutuu, kun konkreettiset huomattavan haitan ja vähäistä suuremman haitan määreet ehdotetaan poistettavaksi ja näiden mukana katoaisi myös säädöksen kovat velvoitteet.** Ilman tällaisia selkeisiin määreisiin sidottuja velvoitteita, voi olla vaikeaa tai mahdotonta määritellä, milloin viranomaiset rikkovat 9 a § 2 momenttia. Ilman tätä selventävää tekstiä pykälässä, voi 2. momentin tulkita niin, että kielteisiä vaikutuksia tulee ilman muuta olemaan, mutta ne ovat hyväksyttäviä niin kauan kun niitä on «vähennetty». Tämän tulkinnanvaraisuuden vuoksi momentti voi menettää merkityksensä. Mielestämme tämä muutos heikentää edelliseen esitykseen verrattuna lain antamaa suojaa KP-sopimuksen 27 § rikkomuksia vastaan. **Koska olennaisena osana 9 a § on saamelaiskulttuurin edellytysten turvaaminen, pitäisimme tärkeänä, että pykälässä mainitaan huomattava haitta ja vähäistä suurempi haitta.**

9 b § ottaisi askeleen lähemmäs kansainvälisen oikeuden vapaan, tietoon perustuvan ennokkosuostumuksen standardia (Free, Prior and Informed Consent, FPIC), mikä selkeyttäisi neuvotteluprosessia sekä pelisääntöjä. FPIC on kansainvälisesti tunnustettu oikeus alkuperäiskansoille ja

Čállingoddi/Sekretariat/Sihteeristö/Secretariat/Секретариат
Postboks 162
N-9735 Kárášjohka/Karasjok, Norway
saamicouncil@saamicouncil.net
saamicouncil.net
Tel. +47 480 217 34

tämä oikeus kuuluu alkuperäiskansa saamelaisille siitäkin huolimatta, onko tämä oikeus integroitu kansalliseen lainsäädäntöön. Elinkeinoelämän kannalta tämä on merkittävää, sillä lukuisat yritykset ja sijoitusyhtiöt vaativat FPIC-standardin noudattamista, jopa tarkemmin kuin kansallinen lainsäädäntö, sillä he eivät halua langettavia tuomioita kansainvälisiltä oikeusistuimilta. Esimerkkinä Øyfjelletin tapaus Norjassa, jossa sijoituspankki Storebrand Asset Management asetti energiayhtiö Eolus Vindin tarkkailulistalle, koska eivät olleet noudattaneet korkeita ihmisoikeustandardeja saamelaisten oikeuksiin liittyen. Mikäli kansallinen lainsäädäntö harmonisoitaisiin kansainvälisten velvoitteiden mukaiseksi se loisi vakautta ja ennakoitavuutta molemmin puolin.

Pykälä 3

Pykälä 3 on yksiselitteinen: on saamelaisten sisäinen asia päättää yhteisöön kuulumisesta, ei suomalaisten. Käynnissä olevat ihmisoikeusloukkaukset suomalaistaa saamelaiskäräjiä, mikä voi johtaa saamelaiskäräjien legitimiteetin menettämiseen ja jossa menisi hukkaan vuosikymmenten työ suomen ja saamen kansojen välisten suhteiden rakentamisessa.

Saamelaiset eivät ole missään vaiheessa hyväksyneet ns. Lappalaispykälää lakiin, koska se ei ole todistus saamelaisuudesta, vaan elinkeinon harjoittamisesta. Lappalaisiksi merkittiin verokirjoihin myös suomalaisia uudisasukkaita. Saamelaiskäräjät menettäisi merkityksensä, jos se alkaisi edustaa uudisasukkaita, eli Lapin suomalaisia.

Saamelaiskäräjät on edunvalvoja saamen kieleen ja kulttuuriin liittyvissä asioissa. On siis perusteltua vaatia elävä yhteys näihin, eikä sen parempaa indikaattoria kulttuuriyhteydestä ole esitetty, kuin perheen tai esivanhempien kieli. Lakiuudistus harmonisoisi äänioikeuden määritelmää Norjan ja Ruotsin kanssa. Saamelaiset on yksi kansa neljän valtion alueella ja äänioikeuden määrittelyn tulisi olla yhtenäinen. Suomi on hyväksynyt kielipohjaisen määritelmän pohjoismaisen saamelaissopimuksen neuvottelujen yhteydessä.

Saamelaisten virallisen edustuksen legitimiteetin tärkeydestä saamelaisten perusoikeuksien toteutumiselle

Saamelaiskulttuurin perustuslaillinen ja kansainvälisoikeudellinen suoja määrittää rajan kulttuuristen haittojen tuottamiseen. Mikäli saamelaisilla ei ole virallista edustusta on kansallisella tasolla FPIC prosessia mahdoton toteuttaa. On ensisijaisen tärkeää, että saamelaisilla on legitiimi ja pätevä edunvalvoja, saamelaiskäräjät, jonka kanssa yhteistyössä oikeudenloukkaukset voidaan ennakoidusti välttää lainsäädännön kautta.

Esimerkiksi Utsjoen ja Vetsijoen Korkeimman oikeuden päätösten jälkeen Tenolla on tehty useita syyttämättäjättämispäätöksiä kalastusrikkomuksissa. Käytännössä siis ollaan nyt tilanteessa, jossa saamelaisilla on oikeus rikkoa lakia. Tämä on oikeusvaltiossa täysin kestämätön tilanne. Oikea-aikaiset neuvottelut ja saamelaiskäräjien todellinen mahdollisuus vaikuttaa neuvottelujen lopputulokseen edesauttaisivat myös perusoikeuksien loukkauksien välttämistä.

Tämä lakiuudistus ei ole täydellinen, mutta 9 a § lausunnossamme ehdotetuilla selkeytyksillä se toisi vakautta ja vahvistaisi hyviä toimintatapoja. Lain uudistamiselle on suuri paine: On häpeällistä Suomelle olla jatkuvien ihmisoikeusloukkausten tilanteessa. Tätä lakia on pyritty uudistamaan jo kymmenen vuotta ja nyt on ratkaisun avaimet kädenulottuvissa. Olisi korkea aika saada tuloksia ja uudistaa laki nyt.

Aslak Holmberg
Saamelaisneuvoston puheenjohtaja